

דף שבועי

בס"ד

פרשת פינחס, תשפ"ב, מספר 1478

על צדק חלוקתי בהנחלת הארץ יהודה אלטשולר

יש כאן שתי סתירות מרכזיות: הראשונה קשורה בקהל היעד של חלוקת הנחלות: "לְאֵלֶּה תְּחַלֵּק הָאָרֶץ". המילה "אֵלֶּה" מתייחסת למפקד שהסתיים זה עתה, ובו נמנו המשפחות שצפויות היו להיכנס לארץ. אך עם זאת התורה אומרת, שהחלוקה צריכה להיות על פי "שְׁמוֹת מִטּוֹת אֲבֹתָם". האבות אמנם יצאו ממצרים, אך הם נפטרו במהלך ארבעים שנות הנדודים במדבר.

הסתירה השנייה קשורה לשיטת החלוקה. מצד אחד היא אמורה להיות על פי מפתח כמותי – "לְרֵב תִּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תִּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקָדוֹ יִתֵּן נַחֲלָתוֹ" אך מצד שני כתוב ש"בְּגוֹרֵל יִחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ". לכאורה, הגורל אמור להיות עיוור ולהתעלם מכל שיקול רציונלי, כמו השיקול הכמותי.

חכמי התלמוד שחשו בסתירות אלה הציעו מספר פתרונות, ואנו נתמקד בדעתו של רבי יאשיה המובאת בסוגיה במסכת בבא בתרא ק"ז ע"א. באשר לסתירה הראשונה, רבי יאשיה מציע את הפתרון הבא, ולמעשה קובע: "משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם, שכל נחלות שבעולם – חיים יורשים מתים, וכאן מתים יורשים חיים".

על מנת להבין קביעה זו יש להתבונן במשמעות של חלוקת הארץ.

לפני יציאת מצרים מסר הקב"ה למשה את ארבע לשונות הגאולה: "והוצאתי"; "והצלתי"; "וגאלתי"; "ולקחת", וצירף אליהן לשון חמישית: "והבאתי". יציאת מצרים לא נועדה רק להציל עבדים מצרתם, וגם לא רק להופכם לעם בהר סיני, אלא להביא את בני ישראל לארץ ישראל, ובכך לממש את ברית בין הבתרים שכרת הקב"ה עם אברהם אבינו.

משנכשלו בני ישראל בחטא המרגלים וסירבו להיכנס לארץ, הם ביטלו למעשה את משמעותה של יציאת מצרים. הגזירה שלא ייכנסו לארץ היא פועל יוצא של ההתכחשות לתכליתה של היציאה

פרקים כו-כז, המהווים חלק מרכזי ביותר בפרשתנו, עוסקים בעניינים שונים (מפקד כללי, מפקד הלוויים, פרשת בנות צלפחד ודיני הירושה ומינוי יהושע בן נון כמחליפו של משה), אך המכנה המשותף לכולם הוא ההיערכות לקראת הכניסה לארץ ישראל: המפקד שנערך מספק את המידע הדרוש על גודלו של כל שבט על מנת לקיים את ההנחיה שתופיע בהמשך: "לְרֵב תִּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תִּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקָדוֹ יִתֵּן נַחֲלָתוֹ" (במ' כו:נד); בנות צלפחד מערערות על התוצאה המסתמנת מדיני הירושה, שלפיה הן לא תירשנה נחלה ולא יהיה לאביהן שם בארץ, ויהושע בן נון, המנהיג הנבחר, יהיה זה שיצטרך לעמוד בראש העם בשבע השנים של כיבוש הארץ, אך גם להיות אחראי על חלוקת הארץ בשבע שנות ההתנחלות בה.¹

עם שלם נכנס ברגע אחד לארץ, וצריך לחלק את כל עתודות הקרקע המצויות בה בין שבטיו ומשפחותיו. עבור בני הדור של באי הארץ, אלה היו רגעים מרגשים שלהם חיכו 40 שנה מאז יציאת מצרים; רגעים שאבותיהם שחטאו בחטא המרגלים לא זכו להם, שכן נמנעה מהם הכניסה לארץ. עבורנו הלומדים יש כאן צוהר להתבוננות על שיטת החלוקה של הנחלות לשבטים, ועל הערכים והלבטים שליוו אותה.

על חלק מהשיקולים הערכיים ניתן ללמוד מתוך סתירות בין פסוקים המופיעים זה לצד זה. כך, למשל, הנחה הקב"ה את משה:

לְאֵלֶּה תְּחַלֵּק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת. לְרֵב תִּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תִּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקָדוֹ יִתֵּן נַחֲלָתוֹ. אֶךְ בְּגוֹרֵל יִחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ לְשְׁמוֹת מִטּוֹת אֲבֹתָם יִנְחֲלוּ. עַל פִּי הַגּוֹרֵל תְּחַלֵּק נַחֲלָתוֹ בֵּין רֵב לַמְעַט (במ' כו:נג-נו).

* הרב ד"ר יהודה אלטשולר, ראש בית המדרש – המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן.
1 על פי הסוגיה בזבחים ק"ח ע"ב.

שנאמר: אך בגורל; ולא נתחלקה אלא באורים ותומים, שנאמר: על פי הגורל, הא כיצד? אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו, והיה מכוין ברוח הקדש ואומר: זבולן עולה – תחום עכו עולה עמו, טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולן, טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו. וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר: נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו, טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי, טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר, וכן כל שבט ושבט.

התיאור הציורי הזה משקף בצורה טובה ויפה את השילוב המיוחד שצריך היה לייצר על מנת לתת מענה לצרכים האנושיים המגוונים שמאפיינים התנהלות של עם שחפץ להתיישב בארצו ולפתח בה חקלאות, כלכלה, חברה ותרבות. יחד עם זאת, אין מדובר כאן בעם ככל העמים, שצורת ישיבתו בארצו משקפת רק את מימוש הצרכים הנ"ל, שהרי מדובר כאן בעם ישראל שנכנס לארץ שהיא ארץ הקודש, ארץ "מורשה" (ע"פ שמ"ו: ח), וחזונו הוא לממש את הברית ההיסטורית שנכרתה עם אבי האומה, ולקיים בתוכה את חזונו בדבר הקמת ממלכה כוהנים וגוי קדוש.

החלוקה הייתה רציונלית ונעשתה על פי מיטב השיקולים והצרכים, אך אלו קיבלו את הגושפנקה הא-לוהית בעזרת הגורל!

ניתן לומר, שהאתגר של השילוב הזה בין האנושי והא-לוהי הוא המאפיין המרכזי של עם ישראל ושל ארץ ישראל, וייצוגו בפרשתנו הוא דוגמה נאה לכך.

בימינו אין הנחיה א-לוהית שיכולה לאשש החלטות אנושיות החייבות להתבצע על בסיס רציונלי, אך מפרשה זו אנו למדים שאנו רשאים ואף חייבים לשלב שיקולים ערכיים בתוך שיקולי הדעת שמנחים אותנו בסוגיות כלכליות וחברתיות.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ממצרים, ומשכך, ובהתאם לברית בין הבתרים נקבע שרק דור הבנים ינחל את הארץ.

שינוי זה היה משמעותי מאוד ביחס למגמה הראשונית של יציאת מצרים, אך את הנעשה לא ניתן היה להשיב. במשך ארבעים שנות הנדודים הלך דור ההורים לעולמו, ובמקומו קם דור חדש, דור הבנים, שהגשים למעשה את התפקיד ההיסטורי של דור יוצאי מצרים, דור ההורים, וכביכול נכנס לנעליהם ומימש באופן מלא את החזון בן חמשת השלבים המיוצגים בחמש לשונות הגאולה. לפיכך, התורה קובעת שחלוקת הארץ תיעשה באופן שמתייחס לשני הדורות, ולא רק לדור שנכנס בפועל לארץ.

בהמשך הסוגיה שם מובאים דבריו של רבי המנסה להסביר את העניין בעזרת משל:

אמר רבי: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לשני אחין כהנים שהיו בעיר אחת, לאחד יש לו בן אחד, ואחד יש לו שני בנים, והלכו לגורן, זה שיש לו בן אחד – נוטל חלק אחד, וזה שיש לו שני בנים – נוטל שני חלקים, ומחזירין אצל אביהן וחוזרין וחולקין בשוה.

אמנם שיטת החלוקה הזו יוצרת עיוות מסוים, שכן למעשה יקבלו שניהם חלק שווה אע"פ שמספר הנפשות בכל בית אב שונה, אך זהו הכרח הנובע מהרצון "לשתף" בנחלה את דור יוצאי מצרים עם דור באי הארץ.

הסתירה השנייה נובעת גם היא מפער מובנה שקיים בין הרצון והאידיאל שהחלוקה אמורה להיות שוויונית, לבין מספר שיקולים מעשיים, כגון: הפער הכמותי בין מספר הנפשות שבכל שבט, שמחייב גם פער במספר הנחלות לכל שבט; הפער הכלכלי שבין אזורי המרכז לאזורי הפריפריה; שוויה של אדמה חקלאית מול אדמת טרשים; צרכים שונים של השבטים – בני זבולן שהתמחו במסחר יעדיפו נחלה הסמוכה לחוף ולנתיבי המסחר, בעוד שבני ראובן וגד יעדיפו אדמות מרעה, ובני השבטים החקלאיים יעדיפו אדמות פוריות באזורי גידול מתאימים.

הפתרון שנמצא היה שילוב בין ההכרה בצרכים המגוונים לבין גורל א-לוהי שמבטא את העובדה שאין מדובר על חלוקה סתמית של אדמות, אלא על חלוקה של ארץ הקודש, ארץ האבות.

הגמרא מנסחת את הדברים באופן הציורי הבא (בבא בתרא כ"ב ע"א):

אמר רבי יהודה: סאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל. ולא נתחלקה אלא בגורל,